

פרק 1: יסודות הצילום וצילומי הנוף

הצילום על פי שמו הלועזי הינו "רישום באור" (photo-graphy) כלומר תיאור של מה שמתרחש כאשר תריס המצלמה נפתח והקרניים המוחזרות מן הניצב לפני המצלמה, חודרות מבעד לעדשה ונרשמות על מצע כלשהו. התצלומים אשר מופקים במסגרת הצילום קובעים את גבולות הדיון בו ומאפשרים לשמר את היחס הסיבתי שבין פעולת הצילום לתצלום. ניתן לומר כי מאז החל הצילום להתפשט בעולם הוא נתפס כטכנולוגיה מובחנת בעלת תכלית ברורה – ייצור דימויים – והוא נבחן כטכנולוגיה שפעולתה תחומה והיא כפופה למחווות התפעול של משתמשיה.¹ מעבר לכך, הצילום הוא בעצם מכשיר של כוח שאינו ניתן לצמצום לאף אחד מן היסודות המהווים אותו – מצלמה, צלם, מצולם או צופה.²

א. תולדות הצילום והנוף בעולם

ימיו הראשונים של הצילום ניתן לאפיין עוד בתקופת הרנסנס כאשר הציירים חיפשו פתרון לבעיות של פרספקטיבה וכך הומצא החדר האפל (camera obscura) בסיועו של לאונרדו דה-וינצ'י – הכנסת אור לחדר חשוך תפיק תמונה בצד האחר של הקיר במהופך. את החדר הזה הפכו במרוצת השנים לקופסת עץ עם דופן אחת מזכוכית עליה הניחו נייר לציור. בשנת 1826 הצליח איש העסקים הצרפתי נייפס (Nicephore Niepce) לקבע תמונה על הנייר וליצור את הצילום הראשון. המצלמה הזו שוכללה על ידי דאגר (Louis Daguerre) ונמכרה לראשונה לממשלת צרפת.³ דאגר המציא את הדאגרוטיפי שזהו תהליך שבו התמונות עוברות כיסוי יוד על גבי צלחות כסף בתוך המצלמה, אשר באור המתאים יכולות לאבחן תמונה אפורה חיוורת שלא תיעלם. הדאגרוטיפ נועד לתאר בצורה האידיאלית ביותר את המישור של הנראה ובאיכות הגבוהה ביותר ממה שהומצאה עד כה.⁴

בשנת 1844 יצא לאור ספרו של אחד ממציאי טכנולוגיית הצילום, הנרי פוקס טלבוט (William Henry Fox Talbot), "העיפרון של הטבע", אשר הפנה את תשומת ליבם של הקוראים לסוגיית הסוכנות המייחדת את הצילום מצורות קודמות של ייצור דימויים. תיאורו של טלבוט הסיט את הדגש מהמחזיקים באמצעי הייצור והצביע על הפוטנציאל הטמון בטכנולוגיה החדשה ועל יכולתה לחרוג מהצורה המוכרת של ייצור דימויים בעלי מחבר יחידאי.⁵ בשנת 1851, הייתה תרומה גדולה מאוד לתורת הצילום של הפסל פרדריק ארצ'ר (Frederick Scott Archer) אשר פיתח את תהליך הקולודיון למטרות צילום. מנקודה זו בעצם החלו בצילומי נוף רחבים בכל אמריקה תוך שימוש בצלחות הרטובות שאפשרו תצלומים חדים על גבי הדפסים ממסגרים גדולים. בשנות ה-80 תהליך הצילום שוכלל עוד יותר כאשר נעשה שימוש בצלחות גילטין יבשות וכך הצילום התפשט גם לחלקים רחבים בשאר המקומות בעולם. תהליך זה הביא להעתקת הצילום מהפילים לדף. ניתן לומר כי באותן שנים הצילום הפך לנגיש יותר. באותה תקופה הצילום התחיל גם לקבל גווי צבע באמצעות הגברת רגישות הנגיביות של חידוד התמונות.⁶

לאחר שנת 1880 הצלמים התמקדו בדימוי ההילה שנעלמה מהתמונה באמצעות דיכוי החשיכה מבעד לעדשות מהירות יותר, וזאת כתוצאה מהבורגנות המציאותית. כל צלם ביסס את הטכניקה שלו אשר

¹ אריאלה אזולאי, דמיון אזרחי: אונטולוגיה פוליטית של הצילום (תל אביב: רסלינג, 2010), עמ' 17-20.

² אריאלה אזולאי, האמנה האזרחית של הצילום (תל אביב: רסלינג, 2006), עמ' 95.

³ Mark Osterman & Grant B. Romer, "The technical evolution of photography in the 19th century", in Michael R. Peres (ed.) *The Focal Encyclopedia of Photography* (Oxford: Elsevier, 2007): p. 28.

⁴ Benjamin Walter, "Little history of photography", *Selected Writings 2* (1931), pp. 507-510.

⁵ אזולאי, 2010: עמ' 17.

⁶ Mark Osterman & Grant B. Romer, 2007: pp. 31-34.

השתקפה בתצלומיו באופן ברור. כבר אז נעשה שימוש בצילום על מנת לתעד מבחינה חזותית את המציאות האפלה ובכך להביא לרפורמות חברתיות ותיקון עוולות.⁷ ב-1888 הומצאה מצלמת הקודאק אשר הפכה את תהליך הצילום לפשוט ועממי הרבה יותר. ובעצם ניתן לומר כי המאה העשרים החלה את דרכה עם תצלומים נפוצים וזמינים במגוון גדלים על ידי אנשים אינדיבידואלים ללא צורך ללכת לצלם מקצועי.⁸ המצלמה עצמה הלכה והשתכללה עם השנים כך שהמיקוד בצילומים היה לא רק לצלם על מנת לתעד, אלא לצלם על מנת להביע. המצלמה הפכה להיות ה"מכחול" של האומן.

מארק אנטרופ (Marc Antrop) מתאר במאמרו⁹ את התפתחות חקר הנוף וצילומיו במהלך השנים. המושג נוף קיבל את משמעותו הראשונה במאה השבע עשרה כאשר עד אז הוא התייחס בעיקר לטריטוריה. הנוף החל לבטא את הביטוי החזותי של זהות טריטוריאלית. במרוצת השנים הנוף הפך גם כביטוי לרעיונות, מחשבות, אמונות ורגשות. הנוף הפך להיות נושא הליבה בגיאוגרפיה ונתפס כסינתזה ייחודית בין המאפיינים הטבעיים והתרבותיים של האזור בו עסק. הוויכוחים התיאורטיים על טבעו של הנוף נעשו חשובים יותר במחצית הראשונה של המאה העשרים כאשר התעורר עניין רב בטבע ובאקולוגיה הגיאוגרפית. באותם שנים הוקמו אגודות גיאוגרפיות מיוחדות בארצות הברית ובריטניה שנועדו לבסס תיאורטית את הנופים החדשים שנוצרו כתוצאה מההתיישבות ותהליכי התעשייה. מלחמות העולם תרמו זווית חדשה לצילומי הנוף כאשר החל שימוש בצילומים מן האוויר כגישה חדשה לחקר הנוף. צילום זה גם פתח השקפה חדשה על העבר שלנו, כאשר התגלו תכונות ארכיאולוגיות ותיאורטיות המעניקות דחיפה לגיאוגרפיה היסטורית.¹⁰ הפרספקטיבה הטבעית רואה את הנוף כאבחנה מסוימת של המציאות המרחבית ומתארת אותה באמצעות אותם פרמטרים כמותיים כגון המגוון הביולוגי או הטופוגרפי של האזור וכן באמצעות פרמטרים אנושיים במשמעות החברתית-כלכלית והתרבותית-פוליטית תוך ניתוח ההתיישבות. לאדם ישנה השפעה גדולה מאוד על הנוף ועל צורת הניתוח במרחב הדינאמי. הנוף בעצם מעוצב מנקודת מבט מתודולוגית אנושית בתיאור תכונות אנושיות מהקטגוריה הדיסציפלינרית אשר בסופו של יום מגדירה את הנוף מעיני המשקיף.¹¹

חקר הנוף נעשה עם השנים יותר ויותר מעורב מדיניות ויישומי חברה. המאה הנוכחית כוללת בתוכה שינויים חברתיים ומדיניים כה רבים עד כי קצב התפיסה של שינוי הנוף בהתאם הפך למהיר מאוד והוא המסייע להכתבת החלטות פוליטיות כפתרון לבעיות ספציפיות בחברה. שינוי המיקוד של הנוף מהתחום הגיאוגרפי ישירות לתחום המדיני-פוליטי-חברתי מתואר במחקרים רבים. מדדי הנוף דורשים גישה הוליסטית יותר של משמעות סימבולית המאפיינת את הייצוגיות של יישומי הנוף

⁷ Benjamin Walter, 1931, pp. 517-518.

⁸ Mark Osterman & Grant B. Romer, 2007: p.35.

⁹ Marc Antrop, "A brief history of landscape research", in P. Howard, I. Thompson & E. Waterton (ed.) *The Routledge Companion to Landscape Studies* (London & New York: Routledge, 2013).

¹⁰ Ibid: pp. 14-15.

¹¹ Frank Forster, et al. "What is Landscape? Towards a common concept within an interdisciplinary research environment", *Journal for Ancient Studies* 3 (2012): pp. 174-175.